

UDK 341.1/8 (497.6)
izvorni znanstveni rad
primljen 24. studenog 2000.

Dr. sc. Vesna KAZAZIĆ, docent,
Pravni fakultet u Mostaru

OBVEZE DRŽAVA IZ MEĐUNARODNIH KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA I POLOŽAJ BOSNE I HERCEGOVINE

Bosna i Hercegovina je temeljem sukcesije ili temeljem pristupa stranka brojnih međunarodnih ugovora o zaštiti ljudskih prava i sloboda. Daytonski mirovni sporazum nametnuo je jaku međunarodnu komponentu u zaštiti ljudskih prava.

U ovoj analizi se ispituje koje je obveze preuzela Bosna i Hercegovina i što uraditi da se ta prava i zbiljski zaštite u praksi.

Konvencije o ljudskim pravima i slobodama predviđaju brojne mjere osiguranja za realiziranje prava predviđenih u njima. Temeljem tih konvencija države su stekle odgovarajuća prava i preuzele brojne obveze.

Unutar vremenskog okvira diktiranog ugovorima države su u obvezi da podnose izvještaje međunarodnim tijelima o njihovom izvršavanju. Posebice su značajna prava koja su priznata pojedincima jer su oni postali korisnici prava i nositelji neposredne odgovornosti putem međunarodnih ugovora. Priznata su im prava i mogućnosti izravne akcije pred međunarodnim tijelima, kad smatraju da su žrtve kršenja tih prava.

Osvrnut ćemo se najprije na ugovorne obveze koje je Bosna i Hercegovina preuzela iz oblasti ljudskih prava, a potom na odredbe Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, koji predstavlja jedan od najsveobuhvatnijih sustava za provedbu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini.

BOSNA I HERCEGOVINA I MEĐUNARODNE KONVENCIJE O LJUDSKIM PRAVIMA

Bosna i Hercegovina je temeljem sukcesije (pošto je njihova stranka bila bivša SFRJ) ili temeljem pristupa, stranka međunarodnih ugovora o zaštiti ljudskih prava, i to:

- *Konvencija o ropstvu*, potpisana u Ženevi, 25.9.1926. godine, dopunjena Protokolom od 7.12.1953. godine (Službeni list R BiH, 25/93 pod. 45 i 46.),
- *Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i prakse sličnih ropstvu*, od 7.9.1956. (Ibid. pod. 47.),
- *Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, od 9.12.1948. (Ibid. pod. 9.)

- *Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu*, od 12.08.1949. (Sl. list R BiH, br. 25/1993.),
- *Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomnika oružanih snaga na moru*, od 12.08.1949. (Ibid.),
- *Ženevska konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima*, od 12.08.1949. (Ibid.),
- *Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata*, od 12. 08. 1949. (Ibid.)
- *Dopunski protokol uz Ženevske konvencije*, od 12.08.1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I) od 08.06.1977. (Ibid.),
- *Dopunski protokol uz Ženevske konvencije*, od 12.08.1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II), od 08.06.1977. godine (Ibid.),
- *Konvencija o statusu izbjeglica*, od 28.07.1951. godine (Sl. list R BiH, 25/93. pod 19.),
- *Protokol o statusu izbjeglica*, od 31.01.1967. god. (Ibid. pod 21.),
- *Konvencija o statusu osoba bez državljanstva*, od 28.09.1954. (Ibid. pod 20.),
- *Konvencija o političkim pravima žena iz 1953.* (Ibid. pod 42.),
- *Konvencija o državljanstvu udane žene*, od 20.02.1957. (Ibid. pod 43.),
- *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*, od 16.12.1966. god. (Ibid. pod 11.),
- *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, od 16.12.1966. (Ibid. pod 12.),
- *Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (pristup)*, Sl. list R BiH, br. 23/1993.,
- *Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije*, od 07.03.1966. god. (Sl. list R BiH, br. 25/93 pod. 10.),
- *Konvencija o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti*, od 26.11.1968. (Ibid. pod 13.),
- *Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina aparthejda*, od 30.11.1973. (Ibid. pod 14.),
- *Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena*, od 18.12.1979. god. (Ibid. pod 17.),
- *Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka*, od 10.12.1984. god. (Ibid. pod 15.),
- *Međunarodna konvencija protiv aparthejda u športu*, od 10.12.1985. godine (Ibid. pod 16.),
- *Konvencija o pravima djeteta*, od 20.11.1989. godine (Ibid. pod 18.),
- *Konvencija međunarodne organizacija rada (MOR) br. 29. o prinudnom ili obaveznom radu*, 1930. (Sl. list R BiH, br. 25/1993. pod 37.),
- *Konvencija MOR-a br. 87. o sindikalnim slobodama i zaštiti sindikalnih prava*, 1948. (Ibid. pod 48.),
- *Konvencija MOR-a br. 98. koja se odnosi na primjenu principa prava organiziranja i kolektivnih pregovora*, 1949. (Ibid. pod 55.),
- *Konvencija MOR-a br. 100. o jednakosti nagrađivanja muške i ženske radne snage za rad jednake vrijednosti*, 1951. (Ibid. pod 56.),

- *Konvencija MOR-a br. 111. koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja*, 1958. (Ibid. pod 61.),
- *Konvencija MOR-a br. 122. o politici zapošljavanja*, iz 1964. (Ibid. pod 67.),
- *Konvencija MOR-a br. 156. o jednakim mogućnostima i tretmanu za radnike i radnice (radnici sa obiteljskim obavezama)* iz 1981. (Ibid. pod 81.),
- *Konvencija UNESCO-a o borbi protiv diskriminacije u oblasti prosvjete*, od 14.12.1960. (Sl. list R BiH, 25/1993.).

LJUDSKA PRAVA I DAYTONSKI MIROVNI SPORAZUM

Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini,¹ s 11 Aneksa, predstavlja jedan od najznačajnijih međunarodnih ugovora koji osigurava efikasne mehanizme za zaštitu i provođenje ljudskih prava.

USTAV BOSNE I HERCEGOVINE

Po redoslijedu sadržaja Ustava Bosne i Hercegovine vidljivo je da je krucijalna pozornost osigurana za ljudska prava i slobode budući da je članak II. u cijelosti posvećen pravima i slobodama čovjeka.

Naglašena je obveza i Bosne i Hercegovine i entiteta da osiguraju "najveću razinu međunarodno priznatih ljudskih prava i fundamentalnih sloboda". Članak 2. stavak 2. ugovara da će se "prava i slobode određene u Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njezinim Protokolima izravno primjenjivati u Bosni i Hercegovini". Oni će imati prioritet iznad svih drugih zakona.

Dakle, Europska konvencija sačinjava bit povelje o pravima Bosne i Hercegovine, njezina prava moraju biti izravno primjenjivana od strane zakonodavnih, izvršnih i sudskih tijela u Bosni i Hercegovini.

Članak 2. stavak 4. osigurava svim osobama u Bosni i Hercegovini, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, uživanje prava koja su utvrđena u 15 međunarodnih ugovora o ljudskim pravima i europskim ugovorima, navedenih u aneksu 1. Ustava.²

¹ Sporazum je parafiran 21.11.1995. god. u Daytonu a potpisan 14.12.1995. god. u Parizu od strane predsjednika Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije.

² Aneks nabroja sljedeće sporazume: Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina, genocida iz 1948.; Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtva rata iz 1948. i Ženevski protokoli I-II iz 1977.; Konvencija koja se odnosi na status izbjeglica iz 1951. i Protokol iz 1966.; Konvencija o državljanstvu udanih žena iz 1957.; Konvencija o smanjenju osoba bez državljanstva iz 1961.; Međunarodna konvencija o eliminaciji svih vrsta rasne diskriminacije iz 1965.; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. i Fakultativni protokoli iz 1966. i 1989.; Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966.; Međunarodna konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena iz 1979.; Konvencija protiv mučenja i drugih vrsta okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja iz 1984.; Europska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja iz 1987.; Konvencija o pravima djeteta iz 1989.; Konvencija o pravima radnika na privremenom radu u inozemstvu i članova njihovih obitelji iz 1990.; Europska povelja za regionalne jezike manjina iz 1992. i Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina.

Članak 2. stavak 5. osigurava "prava slobodnog povratka izbjeglica i raseljenih osoba da se vrate u mjesto svog podrijetla". Na kraju, stavak 8. članka 2. obvezuje sve komponente vlasti u Bosni i Hercegovini da surađuju te da osiguraju "neograničen pristup bilo kojim međunarodnim promatračkim mehanizmima ljudskih prava koja su uspostavljena za Bosnu i Hercegovinu; nadgledajućim tijelima uspostavljenim putem međunarodnih sporazuma navedenim u Aneksu i u Ustavu; Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju, te bilo kojoj drugoj organizaciji koju ovlasti Vijeće sigurnosti UN s mandatom u domeni ljudskih prava ili humanitarnog prava".

KOMISIJA ZA LJUDSKA PRAVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Središnji fokus sustava zaštite ljudskih prava u Bosni i Hercegovini je Aneks VI Daytonskog sporazuma. Njime je uspostavljena Komisija za ljudska prava, koja se sastoji iz dva dijela: Ureda ombudsmena i Doma za ljudska prava.

Njima su dana ovlaštenja da istražuju i odlučuju na temelju žalbe koja može biti podnesena od bilo koje tri "strane"³ ili bilo koje osobe (fizičke i pravne) te skupine pojedinaca ili nevladinih organizacija, koje tvrde da su žrtve kršenja ljudskih prava, osobito onih koja su predviđena Europskom konvencijom i njezinim Protokolima, ili su diskriminirani u uživanju prava i sloboda koje su predviđene međunarodnim sporazumima koji su navedeni u dodatku Aneksa.

MJERE OSIGURANJA IZVRŠENJA

Države stranke ugovora o ljudskim pravima, pa tako i Bosna i Hercegovina, preuzele su brojne obveze.

Neke od univerzalnih konvencija sklopljenih u krilu UN predviđaju obveznu mjerodavnost Međunarodnog suda u Hagu u slučaju spora o njihovu tumačenju i primjeni.⁴

Mnoge od spomenutih konvencija kojima je stranka ugovornica Bosna i Hercegovina obvezuju države ugovornice da tijelima neovisnih stručnjaka podnose izvještaje o poduzetim mjerama na unutarnjem planu i postignutim rezultatima u cilju osiguranja poštivanja prava priznatih ugovorima.

Tako je npr. pri Paktu o građanskim i političkim pravima formiran Odbor za prava čovjeka kome su države stranke u obvezi podnositi izvještaje⁵ o mjerama poduzetim radi provođenja odredaba Pakta. O tim izvještajima Odbor daje komentare, a može, ako utvrdi da neka država ne izvršava obveze po Paktu, dati preporuke s ciljem da pomogne zemlji u razvoju programa i politike koja će omogućiti da se jamče ljudska prava onako kako to zahtijeva međunarodno pravo.

³ Strane su Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine te Republika Srpska.

⁴ Npr. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. god.

⁵ Takve izvještaje Odbor je zatražio od Vlada Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Savezne republike Jugoslavije, 7.10.1992. god., tražeći da izvijeste o mjerama koje su poduzele u suzbijanju najtežih oblika kršenja prava čovjeka; V. Komentar Odbora za prava čovjeka od 6.11.1992., Consideration of Reports Submitted by Parties under 40 of the Covenant, Comments of Human Rights Committee.

Izvještaji se potom upućuju Ekonomskom i socijalnom vijeću ili Općoj skupštini i osuđuje se praksa država koje krše preuzete obveze iz Konvencije.

Međunarodno pravo ljudskih prava čvrsto je stalo u obranu individualnih prava i sloboda.

Pojedinci, koji smatraju da su neka njihova prava iz konvencija povrijeđena, mogu postavljati zahtjeve u postupku pred unutarnjim sudskim i drugim organima ili pred međunarodnim tijelima.

Sukladno obvezama koje je preuzela Bosna i Hercegovina⁶ pojedinci mogu podnositi pritužbe Odboru za ljudska prava u Ženevi, koji je osnovan po Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine.

Da bi se podnijela tužba, moraju se ispuniti određeni uvjeti:

- tužbu mogu podnijeti samo pojedinci (ne skupine ljudi) kojima je nanijeta šteta,
- tužba mora biti sastavljena u strogom obliku i mora se odnositi na povredu prava navedenog u Paktu,
- kršenje prava moraju prouzročiti organi javne vlasti tužene države,
- žrtvom povrede tih prava mora biti osobno tužitelj,
- pojedinac koji tuži mora prethodno iscrpjeti sva raspoloživa pravna sredstva po pravu države koju će tužiti,
- o istom postupku se ne smije voditi neki drugi postupak istrage ili rješavanja i
- tužba ne smije biti anonimna.

Nakon što ocijeni da je tužba prihvatljiva, Odbor traži pismeno objašnjenje od države ili izjavu kojom se razjašnjava predmet.

S obzirom na krajnji ishod, Fakultativni protokol, osim moralne osude države kršiteljice te eventualna kolektivnog pritiska Opće skupštine, ne predviđa efikasniji način ispravljanja nepravde pojedincima.

ZAVRŠNE NAPOMENE

Što se pravne regulative tiče, u Bosni i Hercegovini je razvijen prilično impresivan sustav pravne zaštite protiv povreda ljudskih prava.

Daytonski mirovni sporazum obvezao je sve mjerodavne organe vlasti da osiguraju neograničen pristup brojnim međunarodnim promatračkim mehanizmima ljudskih prava koja su ustanovljena za Bosnu i Hercegovinu, tijelima uspostavljenim međunarodnim ugovorima, te drugim ovlaštenim organizacijama. Ovim su "otvorena vrata" za njihov angažman u Bosni i Hercegovini, ali bez pokušaja da se nekoj od njih da vodeća uloga u koordinaciji.

Daytonski sporazum nametnuo je jaku međunarodnu komponentu u uspostavi i održavanju mira i ljudskih prava u Bosni i Hercegovini.

Dom za ljudska prava, druga međunarodna ugovorna tijela, te brojne nevladine organizacije daju precizne informacije o pravnoj i faktičkoj situaciji o ljudskim pravima. Međutim, postavlja se pitanje jesu li ova ljudska prava zbiljski i zaštićena u praksi?

⁶ Bosna i Hercegovina je 1993. pristupila Fakultativnom protokolu iz 1966. uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz iste godine.

Ljudska prava su standardi o kojima se ne može pregovarati. Ona bi se u Bosni i Hercegovini morala "pomaći" od utvrđivanja činjenica, izvješćivanja i monitoringa, ka njihovom provođenju i prevenciji. U tom smislu valjalo bi u narednom razdoblju poraditi na primjeni standarda i potpunog ispunjavanja obveza koje proizlaze iz međunarodnih ljudskih prava unutar državnog zakonodavstva, osiguravanja primjene tih standarda u nacionalnim sudovima i ostalim državnim organima odgovornim za zaštitu ljudskih prava, te provođenja odluka međunarodnih i regionalnih procedura.

U tom smislu valjalo bi učiniti odgovornim vladine dužnosnike na svim razinama vlasti jer jamstvo za poštivanje ljudskih prava mora dolaziti od same države, a najvažniju zadaću svakako mora imati građansko društvo.

Novi sustav zaštite ljudskih prava u Bosni i Hercegovini ima šanse i mora stati u obranu prava svakog pojedinca; mir se mora graditi na poštivanju ljudskog dostojanstva i jednakog dostojanstva svih.

Summary

Bosnia and Herzegovina became a party to a number of international covenants regarding the protection of human rights and freedoms either through succession or accession.

Dayton Peace Accord imposed a strong international component in the area of the human rights protection.

This analysis examines the responsibilities taken by Bosnia and Herzegovina and what has to be done to protect those rights in everyday practice.